

ยลจิตรกรรมล้ำค่า ที่วัดคงคาราม

แต่ละห้องถิ่นของเมืองไทยเต็มไปด้วยมรดกวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ดังเช่นที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นชุมชนมอญเก่าแก่ ก็มีวัดคงคาราม ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นโบราณสถานของชาติโดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ เนื่องจากภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถที่งดงาม จนผู้ที่รำเรียนหรือสนใจด้านจิตรกรรมไทยต้องตื่นตื่นมาศึกษา คัดลอกลายอยู่เสมอ อีกทั้งความสมบูรณ์แบบของกฎ ๙ ห้องซึ่งเป็นเรือนไทยหลังใหญ่ ปัจจุบันเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของวัด เก็บรวบรวมและจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตของชาวมอญที่น่าสนใจมากมาย

สองฝั่งลำน้ำแม่กลองจากอำเภอโพธารามจดอำเภอบ้านโป่ง มีชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญตั้งอยู่หนาแน่น ชาวบ้านเหล่านี้สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวมอญที่อพยพครัวหนีภัยสงครามจากพม่าเข้ามาสู่สยามในยุคกรุงธนบุรีต่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งหัวหน้าชาวมอญ ๗ คนจากเกาะลัมเลิงให้ไปเป็นนายด่านป้องกันพม่าตามหัวเมืองชายแดน ๗ เมือง ได้แก่ เมืองไทรโยค ท่าขนุน ท่ากระดาน ท่าตะกั่ว ลุ่มลุ่ม สิงห์ และทองผาภูมิ

ต่อมามีชาวมอญอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอีก ระลอกใหญ่ราว ๕,๐๐๐ ครอบครัว รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองมอญทั้ง ๗ เลือกที่ทำการหากิน พวกเขายิ่งนำพาสมัครพรรคพวกล่องมาตามลำน้ำแม่กลอง แล้วตั้งชุมชนในเขตอำเภอบ้านโป่งถึงโพธาราม เพราะเห็นว่าเหมาะแก่การเพาะปลูกและยังมีคนอยู่อาศัยน้อย

สำหรับวัดคงคารามนั้นเป็นวัดเก่าแก่โบราณ สร้างในสมัยอยุธยา อายุไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ ปี นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าวัดนี้มีอยู่ก่อนที่ชาวมอญจะเข้ามา ภายหลังเมื่อชาวมอญซึ่งเป็นกลุ่มชนที่ศรัทธาในพุทธศาสนาได้ตั้งชุมชนที่โพธาราม พวกเขายิ่งร่วมกันปฏิสังขรณ์วัดนี้ขึ้น เดิมเรียกชื่อเป็นภาษามอญว่า “เกียไต้” หมายถึง วัดกลาง เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมอญในพื้นที่แถบนี้

วัดคงคารามเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ เนื่องจากการอุปถัมภ์โดยเจ้าจอมมารดากลิ่น และทูลเกล้าฯ ถวายให้เป็นพระอารามหลวง ได้รับพระราชทานนามวัดใหม่ว่า “**วัดคงคาราม**”

พระอุโบสถวัดคงคารามตั้งอยู่ด้านหน้าวัด เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๗.๒๕ เมตร ประตูทุกบานเป็นงานจำหลักไม้ฝีมือประณีต ส่วนบานหน้าต่างด้านนอกเป็นลายรดน้ำ

ภายนอกพระอุโบสถมีซุ้มเสมา และเจดีย์ทรงมอญ ๗ องค์ สร้างเพื่อระลึกถึงเจ้าเมืองมอญทั้งเจ็ด

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถพบว่าเขียนขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีการบูรณะในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยช่างเขียนซ่อมทับลงบนภาพเดิมส่วนที่ชำรุด คงภาพดั้งเดิมที่งามสมบูรณ์ไว้ ดังนั้นจึงมีทั้งส่วนที่เป็นภาพโบราณตามแบบสมัยอยุธยา และภาพตามแบบรัตนโกสินทร์ซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตกอยู่บ้างตามสมัยนิยม

เนื้อเรื่องของจิตรกรรมแบ่งออกเป็น ผนังด้านหลังพระประธาน เขียนเรื่อง **ไตรภูมิ ภาพอดีตพุทธ** อยู่ส่วนบนสุดของผนังแต่ละด้าน **ภาพพุทธประวัติ** เป็นแนวเหนือบานหน้าต่าง และ **ภาพทศชาติชาดก** เขียนอยู่ระหว่างบานหน้าต่าง

ภาพไตรภูมิซึ่งเป็นคติความเชื่อในสมัยอยุธยา ประกอบด้วย วิมานบนเขาพระสุเมรุ ทวีปทั้งสี่ คือ อุตรรุทวีป บุรพพิเทททวีป อมรโคยานทวีป และชมพูทวีป เบื้องล่างคือบาดาลและนรก ในสี่ทิศรมหาสมุทรที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุเต็มไปด้วยปลาและเหล่าสัตว์หิมพานต์รูปร่างประหลาดพิสดาร ทั้งปลากระโทงแทง ปลาฉลาม ปลาหัวเป็นช้าง ปลาหัวเป็นม้า ปลาหัวเป็นสิงห์ ฯลฯ

๒

๓

๔

ภาพ ๑ พระอุโบสถวัดคงคามราม รายล้อมด้วยเจดีย์ทรงมอญ ๗ องค์ ภาพ ๒ จิตรกรรมฝาผนังของวัดนี้ประกอบด้วยเรื่องราวของไตรภูมิ อดีตพุทธะ พุทธประวัตติ และทศชาติชาดก อยู่เต็มผนังทั้งสี่ด้าน ภาพ ๓ ภาพไตรภูมินิยามเขียนอยู่ด้านหลังพระประธาน มีเหล่าสัตว์หิมพานต์รูปร่างแปลกพิสดารอยู่ในมหานทีสีทันดร ภาพ ๔ ภาพคนจีนพายเรือขายของสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวชุมชนในอดีต

ภาพ ๑ จุลปทุมชาดกเป็นชาดกนอกที่นิยมเขียนในสมัยรัชกาลที่ ๔ ภาพ ๒ ภาพข้าศึกจับนางสนมใส่สาหร่ายโยงกับเพดานเป็นจุดเด่นของภาพมโหสถชาดก ภาพ ๓ ภาพกากไม่เพียงช่วยเพิ่มความสนุกในการชมภาพจิตรกรรม ยังสะท้อนถึงอารมณ์ขันและลูกเล่นของช่างวาดอีกด้วย

ภาพอดีตพุทธะซึ่งเรียงรายอยู่บนผนังด้านบนสุดติดเพดานรอบพระอุโบสถ แต่ละองค์ประทับนั่งในพระแท่นมีเรือนแก้วอยู่โดยรอบ และมีครุสรวกเฝ้าอยู่สองข้าง เป็นฝีมือของช่างสมัยอยุธยา เขียนโดยใช้สีไม่กี่สี คือ สีดำ สีดินแดง และสีเหลือง เขียนบนพื้นขาว ซึ่งเป็นเทคนิคการเขียนที่พบในสมัยอยุธยา

ส่วนภาพพุทธประวัติที่อยู่ต่ำลงมา มีภาพที่โดดเด่นขึ้นชื่อ คือ ภาพ “มารผจญ” อยู่ที่ผนังฝั่งตรงข้ามพระประธาน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในคืนก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ เบื้องบนเป็นภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัยทรงจีวรสีแดง พื้นหลังระบายสีแดงชาดเข้ม มีดอกไม้ร่วงถมเต็มพื้นที่ ต่ำลงมาเห็นพระแม่ธรณีบีบมวยผมเอียงกรายอย่างอ่อนช้อย ขณะที่พญามารยกไพร่พลดุร้ายมาถึง พระแม่ธรณีก็บีบมวยผมให้น้ำไหลพรูท่วมแผ่นดิน ทำให้กองทัพพญามารจมนในสายน้ำ พ่ายแพ้ไปสิ้น หากสังเกตให้ดีจะเห็นว่าในภาพมีทหารวิไลนากับทหารฝรั่งใส่หมวกทรงสี่เหลี่ยมหลายคนปะปนอยู่ด้วย

เมื่อลองดูภาพทศชาติชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวการบำเพ็ญเพียรสะสมบารมีใน ๑๐ ชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะเสวยพระชาติมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ก็มีหลายภาพเต็มไปด้วยความน่าสนใจ

อย่างภาพหนึ่งที่อาจทำให้หลายคนจับจ้องอย่างฉงน เมื่อเห็นกลุ่มคนสวมชุดและเครื่องทรงงามสง่ากำลังนั่งล้อมวงรอบกองไฟที่มีแคร่ตั้งอยู่ โดยมีศิระมนุษย์และแขนอีกข้างที่ถูกตัดวางอยู่บนแคร่เพื่อย่างไฟ คาดเดาได้ไม่ยากว่านี่คือกิจกรรมร่วมกันกินเนื้อมนุษย์

ภาพนี้คือ จุลปทุมชาดก ที่นิยมเขียนกันมากในสมัยรัชกาลที่ ๔ และเป็นชาดกนอกที่นำมาแทรกในทศชาติชาดก เล่าเรื่องของพระปทุมกุมารที่ถูกขับออกจากเมืองไปยังถิ่นกันดารพร้อมพระอนุชา ๖ องค์และชายา เพราะพระราชบิดาระแวงว่าจะแย่งราชสมบัติ ความอดอยากยากแค้นทำให้ชาวคณะต้องฆ่าชายาของตนทีละคนนำมากินประทังชีวิต กระทั่งถึงคราวพระปทุมกุมารบ้าง พระองค์ได้นำเนื้อที่เก็บไว้มาให้อนุชา รอนจนทุกคนหลับแล้วจึงพาชายาหนีไปตอนกลางคืน

พระปทุมกุมารอดทนต่อความหิว กรัดเลือดตนเองให้ชายาดื่มแก้กระหาย ทั้งสองพากันรอนแรมมาพักอาศัยริมน้ำ วันหนึ่งมีโจรที่ถูกทำร้ายลอยมาตามน้ำ พระองค์ได้ช่วยรักษาโจรจนหาย ต่อมาโจรลักลอบเป็นชู้กับชายา แล้วลวงพระปทุมกุมารไปปลักตกเหว โชคดีมีพญาเหี้ยมารองรับร่างพระองค์ไว้ แล้วช่วยนำพระปทุมกุมารกลับไปครองเมือง

อีกภาพจากชุดทศชาติชาดกที่น่าสนใจคือ **มโหสถชาดก** อยู่บนผนังใกล้ประตูทางเข้าพระอุโบสถ ด้านขวาของพระประธาน เล่าเรื่องพระเจ้าจูณิพรมหัตถยกที่มหาศาลมาล้อมกรุงมิถิลา แต่พระมโหสถบัณฑิตผู้มีปัญญาสามารถป้องกันไม่ให้ศัตรูบุกเข้ามาในเมืองได้

ส่วนที่งามสะดุดตาคือภาพที่ข้าศึกจับนางสนมสองคนใส่สาหร่ายโยงกับเพดาน แล้วไกวสาหร่าย มองเห็นฉากหลังสีแดงเข้มตัดกับชุดของข้าศึกสีเขียว

นอกจากนี้จิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม ยังมีภาพที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนอีกด้วย ตัวอย่างเช่นในภาพหนึ่งให้เห็นพ่อค้าชาวจีนไว้ผมเปียพายเรือมาแวะจอดขายของให้คนที่ทำน้ำหน้าเรือนไทยฝาปะกนใต้ถุนสูง ก็ตรงกับภาพชีวิตในอดีตของชุมชนชาวมอญริมน้ำแม่กลองแถบอำเภอโพธาราม ที่มักจะมีพ่อค้าชาวจีนพายเรือเอาหอม กระเทียม พริก ปลาหนึ่ง หรือกล้วยเตี้ยมาขาย

เมื่อชมภาพเรื่องราวหลักกันแล้ว ลองมองหา **“ภาพกาก”** กันบ้าง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้ความหมายไว้ว่า เป็นภาพเขียนที่เป็นตัวประกอบในเรื่อง ภาพประเภทนี้แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่องหลัก แต่ก็ดึงดูดความสนใจได้ไม่แพ้ภาพหลักเลยทีเดียว เพราะมักปรากฏอยู่ตามมุมทึบมุมมืด ช่องหน้าต่าง ริมกำแพงวัด หรือซอกซ่อนตามมุมต่าง ๆ ของเรื่องหลัก ถือเป็นลูกเล่นหรืออารมณ์ขันของช่างวาดที่สอดแทรกเอาไว้อย่างกลมกลืน เช่น ภาพทะเลสิ่งสัปดน ภาพเชิงสังวาสของคนและสัตว์ ภาพคนหน้าตาอัปลักษณ์ ภาพผู้คนอริยาบถแปลก ๆ เป็นต้น ภาพกากจึงเป็นส่วนเติมเต็มให้การชมภาพจิตรกรรมฝาผนังเกิดความสุขเพลิดเพลินยิ่งขึ้น

นอกจากภาพจิตรกรรมฝาผนังทรงคุณค่าแล้ว วัดคงคารามยังมีกุฏิ ๙ ห้อง เป็นเรือนไทยฝาปะกนขนาดใหญ่สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง ปัจจุบันจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ของวัด เก็บรักษาและจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้สำคัญในอดีต เช่น ตู้พระไตรปิฎกลายรดน้ำ หีบมุก ภาพพระบรรพต เครื่องลายคราม หุ่นไม้ขนาดเล็กรูปคนและสัตว์ที่เคยใช้แสดงในงานมหรสพ หนังสือคัมภีร์โบราณจำนวนมาก รวมทั้งโถงไม้โบราณของมอญที่เรียกว่า **“ลู่”** อายุราวสองร้อยปี แกะสลักลวดลายดอกพุดตาน ลงรักปิดทองอย่างประณีต

วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี จึงนับว่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติ ซึ่งสะท้อนประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างน่าภาคภูมิใจ และเป็นอีกหนึ่งจุดหมายสำหรับผู้ชื่นชอบการชมภาพจิตรกรรมไม่ควรพลาด

ที่ตั้งและการเดินทาง

วัดคงคาราม ตั้งอยู่ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จากกรุงเทพฯ วิ่งเส้นเพชรเกษม มทางนครปฐม เข้าราชบุรี แยกขวาเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๐๘๐ ก่อนข้ามแม่น้ำแม่กลอง มีป้ายบอกไปวัดคงคาราม เลี้ยวขวาเข้ามา ๑.๕ กิโลเมตร วัดคงคารามอยู่ทางด้านซ้ายมือ

พระอุโบสถเปิดให้เข้าชมทุกวัน เวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น. ไม่มีค่าเข้าชม

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม เปิดเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ เวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น. ค่าเข้าชม ๑๐ บาท